

Тема 3. Вербальна та невербальна складові. Етапи усного перекладу.

З метою аналізу важливо розрізнити дві іпостасі тексту (у вузькому сенсі - висловлювання): поверхню і структуру.

Поверхня тексту - це послідовність знаків, що має властивості зв'язності та цілісності. На поверхні текст "горизонтальний", лінійний; його можна зафіксувати (наприклад, на плівці) як ланцюжок мовленнєвих символів, що йдуть один за одним, - звуків і пауз. Поверхня вихідного тексту повністю належить вихідній мові, якою текст (усний) сформований і виголошений. У найпростішому сенсі для перекладача поверхня тексту оригіналу - це саме те і тільки те, що сказав оратор, а поверхня власного тексту - те, що говорить вголос сам перекладач.

Смислово структуру тексту (а точніше, кожного відрізка тексту) можна представити у вигляді суми смислів, що містяться в цьому відрізку. При цьому під смислами розуміють усі елементи семантики (семи), які є суттєвими для відображення ситуації, описуваної мовцем, тобто актуалізовані в цьому конкретному контексті. Смисли різного роду виражаються і лексикою, і граматикою, і стилістикою, і просодією, і прагматикою тексту, і навіть **паралінгвістичними** засобами (мімікою, жестами). Смисли не належать конкретній мові, вони універсальні. Специфічним для кожної мови залишається те, яким чином смисли скомпоновані у значення тих чи інших мовних і мовленнєвих одиниць. У реальній перекладацькій ситуації повна і правильна інтерпретація смислів (і смислу тексту загалом) неможлива без врахування широкого комплексу ситуативних, прагматичних, функціональних та інших обставин, тобто найширшого контексту, у межах якого відбувається комунікація.

З погляду перекладача, процес усного перекладу починається з етапу аналізу відрізка тексту оригіналу, який до нього надійшов (сприйняття поверхневої форми й осмислення змісту), та завершується етапом синтезу (підбір усіх граматичних, лексичних, просодичних та інших елементів для відповідного відрізка тексту мовою, яка перекладає, і його промовляння вголос). Записи, які веде перекладач, у т. ч. за допомогою скоропису, формуються на етапі аналізу, а на етапі синтезу тексту перекладу вони зчитуються, слугуючи опорою пам'яті.

Смисловий зміст тексту різноманітний і багаторівневий. Різноманітні й способи вираження різних елементів смислового змісту на поверхні тексту. Смисли можуть бути виражені лексично (значеннями коренів слів, що складають текст), морфологічно (за допомогою певних морфем і форм змінних слів), синтаксично (через зв'язок слів у словосполученнях і побудову висловлювань), просодично (за посередництвом інтонації, фразових наголосів і тому подібних засобів) або за допомогою того чи іншого поєднання цих способів. Ба більше, ці способи можуть бути доповнені паралінгвістичними сигналами (жести, міміка, тон) і "обрамлені" іншими невербальними сигналами.

Одні й ті самі смисли можуть бути виражені різними способами і механізмами (за допомогою різних за своєю природою мовних засобів) як у межах однієї мови, так і в порівнянні з іншими мовами. Усному перекладачеві важливо розуміти, що його завдання - не стільки підібрати еквіваленти для кожного з елементів смислового змісту тексту оригіналу, скільки створити в перекладі текст, що адекватно передає суму смислів оригіналу в сукупності.

Види інформації (тобто різновиди смислів), що міститься в тексті, можна виокремлювати по-різному: як на основі різних принципів, так і з різним ступенем деталізації. Наприклад, основні види інформації за її формою подання, способами кодування і зберігання, це:

1. графічна або образотворча - перший вид, для якого було реалізовано спосіб зберігання інформації про навколишній світ у вигляді наскельних малюнків, а пізніше - у вигляді картин, фотографій, схем, креслень на папері, полотні, мармурі та ін. матеріалах, що зображують картини реального світу;

2. звукова (акустична);

3. текстова - спосіб кодування мови людини спеціальними символами - буквами, причому різні народи мають різні мови та використовують різні набори літер для відображення мови; особливо великого значення цей спосіб набув після винаходу паперу та книгодрукування;

4. числова - кількісна міра об'єктів та їхніх властивостей у навколишньому світі; особливо великого значення набула з розвитком торгівлі, економіки та грошового обміну; аналогічно до текстової інформації для її відображення використовують метод кодування спеціальними символами - цифрами, причому системи кодування (числення) можуть бути різними;

5. відеоінформація - спосіб збереження "живих" картин навколишнього світу, що з'явився з винаходом кіно.

Існують також види інформації, для яких досі не винайдено способів їхнього кодування та зберігання - це тактильна інформація, яку передають відчуття, органолептична, яку передають запахи та смаки тощо.

З погляду опису процесів, що відбуваються під час усного перекладу, можна виокремити такі види інформації (смислів):

1. Референційна - пов'язана з референтами (або денотатами) висловлювань, що складають текст, тобто з тими предметами (а також ознаками, діями тощо), що існують у позатекстовій дійсності та згадуються в тексті.

2. Предикативна - інформація про зв'язок між референтами, які вступають один з одним у стосунки суб'єкта - предиката - об'єкта, що утворює із сукупності референтів висловлення.

3. Видочасова - модифікує предикацію стосовно часу і характеру перебігу дії (видовий, точніше, аспектний параметр більш виражений у російській мові, ніж в англійській).

4. Модальна - модифікує предикацію стосовно реальності - об'єктивна модальність: можливість, імовірність, належність тощо) або з погляду мовця (= суб'єктивна модальність: бажаність, прийнятність, побоювання тощо)".

5. Структурно-логічна - відображає взаємовідносини між елементами всередині предикації або між окремими предикаціями (групами предикацій); структурує текст.

6. Оціночна - може як виражати якісне ("добре - погано") ставлення мовця до окремих елементів висловлювань, так і, в різних проявах, пронизувати весь текст (частину тексту).

7. Емоційна - відображає весь спектр почуттів, які висловлює мовець. Провідна ознака - суб'єктивність. Підвид емоційної інформації, який спеціалізується на оформленні почуття прекрасного - естетична інформація.

8. Стилїстична (регістрова) - має відношення до ступеня офіційності/неофіційності тексту, обраного мовцем. Частково змикається з більш конкретним поняттям функціонального стилю.

9. Дейктична - відображає ступінь особистої залученості мовця у викладений матеріал, виявленість/прихованість присутності в тексті автора.

10. Тема-рематична - у масштабі висловлювання дає змогу розмежувати комунікативно стару і комунікативно нову інформацію; один із найважливіших засобів забезпечення зв'язності тексту.

11. Функціональна - відображає функцію, що її виконує висловлювання (група висловлювань) у складі комунікації: інформування, переконання, волевиявлення, вираження почуття/оцінки, підтримання контакту з іншими комунікантами тощо. Чим далі домінантна функція відрізка від інформування, тим радикальніші перетворення тексту можуть знадобитися від перекладача.

12. Прагматична - має стосунок до учасників комунікації: їхнього взаємного статусу, ролі, намірів, цілей, установок, ступеня інформованості тощо. Домінування прагматичних чинників також може вимагати значних змін у перекладацькій тактиці.

13. Вставні елементи - ця категорія включає цитати, алюзії, крилаті слова, компактні фрагменти з окремим сюжетом (приклади, анекдоти тощо) та інші подібні елементи поверхневої структури тексту, що або переносяться до перекладацького тексту у вигляді готових кліше, або перекладацьке рішення щодо них ухвалюють окремо від рішень щодо навколишнього тексту.

Можна сказати, що функціональна і прагматична складові тексту безпосередньо пов'язані з тим, із якою метою або з якої причини створюють і вимовляють текст; референційна, предикативна, ви́до-тимчасова, модальна, структурно-логічна, а також почасти оцінкова інформація в сукупності своїй доносять до нас, що говориться в тексті; інші ж компоненти, кожен зі свого боку, відображають, як це робиться.

Важливо пам'ятати, що ці види інформації можуть передаватися як вербально, так і невербально.

Функціонально-прагматичні параметри ніби обрамляють текст ззовні, вказуючи на його місце в конкретній комунікативній ситуації, що включає також персону мовця (і, можливо, тих, від чийого імені він говорить), одного або багатьох слухачів (а також тих, кому насправді адресоване повідомлення), час,

місце, обставини, за яких відбувається усна комунікація та які їй передували й на неї вплинули, взаємний статус комунікантів, передісторію їхніх взаємовідносин та цілу низку інших аспектів комунікації, найважливішим із яких є вид комунікації, а також вид перекладу, що є важливим. Знання всього цього (більш-менш повне) і розуміння (більш-менш адекватне) перекладач приносить із собою в робочу ситуацію а priori, уточнюючи під час справи. Ці параметри можуть мати величезний вплив на розуміння перекладачем оратора і його вербальної та невербальної поведінки, розуміння вихідного тексту і формування тексту перекладу. Однак у зв'язку зі своїм всеосяжним і фоновим характером вони навряд чи знайдуть пряме відображення в перекладацькому записі. Цю інформацію перекладач має просто пам'ятати, але йому навряд чи загрожує небезпека її забути - скоріше вже небезпека її проігнорувати.

Інформація про реєстр та емоційність тексту, про ступінь залученості мовця до прямого спілкування зі слухачами або, навпаки, його відстороненості (дейксис), про розподіл старої та нової інформації в побудові фрази, про специфічні виразні засоби, застосовані промовцем в оформленні тексту, належить радше до "поверхні" тексту, ніж до його внутрішнього змісту. Можна також, дещо спрощуючи картину, говорити тут про стиль і манеру промовця, розрізняючи індивідуальну манеру і загальномовні/ загальнокультурні вимоги функціонального стилю і жанру.

Ці вимоги, засоби та прийоми, що вживаються для їхнього виконання, будуть різними для різних мов і культур і непридатними для автоматичного перенесення або копіювання з вихідного тексту в переклад. Замість того, щоб перевантажувати оперативну пам'ять (і сторінки запису) безліччю подробиць такого роду, набагато розумніше з боку перекладача сформулювати ясно і чітко зрозуміле завдання на досягнення відповідного ефекту за допомогою доступних йому засобів з арсеналу мови та культури, що перекладається, та реалізувати цю програму під час формування й вимовляння тексту перекладу. До запису увійдуть тільки окремі елементи цієї програми - наприклад, вказівки на місця, на яких оратор зробив особливий акцент, але як домогтися подібного ж впливу на свою аудиторію, перекладач вирішуватиме сам, черпаючи рішення зі своєї довгострокової пам'яті, а не з блокнота із записом. Таким чином, у записах перекладача основне місце буде приділено фіксації інформації про те, що сказано, тобто глибинному смислому змісту тексту, а не його поверхневому оформленню.

Різні види інформації рідко бувають виражені якимисьь окремими, спеціально призначеними для цього засобами (хоча це іноді можливо). Більш характерною є ситуація, коли один і той самий елемент поверхневої структури тексту слугує для передання одночасно кількох видів смислів. (Маленька дівчинка Машенька грала в м'яч - не тільки референційна та предикативна інформація, а й оціночна - зменшувально-пестлива форма). І навпаки, одна й та сама інформація може бути продубльована на певному відрізку тексту неодноразово, зокрема різними засобами. Загалом подання інформації тексту у

вигляді суми смислів набагато економічніше, ніж її вербальне подання в кодах тієї чи іншої мови. Одна з причин цього криється в тому, що мові, й особливо мовленню, властива дуже велика надмірність (наприклад, у висловлюванні інформація про жіночий рід підмета виражена кілька разів засобами граматики і ще один раз - лексичним значенням слова дівчинка). Надмірність є необхідним засобом, що страхує відправників і адресатів тексту від неминучих втрат інформації в процесі комунікації, але перекладач виявляє тут; величезні резерви компресії.

Повторна згадка одних і тих самих предметів, дій, властивостей (корелативність) є важливим способом забезпечення зв'язності тексту, причому автор вихідного тексту нерідко прагне позначити один і той самий об'єкт по-різному, максимально використовуючи можливості контекстуальної синонімії. З погляду перекладача, який сприймає смислову структуру тексту, відмінності між використаними автором у кожному конкретному випадку варіантами позначення несуттєві та не потребують запам'ятовування; у перекладі в більшості випадків цілком допустимо, скажімо, поміняти їх місцями. Нерідко автори, переслідуючи стилістичні, естетичні тощо цілі, вдаються до доволі хитромудрих засобів вираження нескладних смислів: Оглядання робіт майстрів пензля і різця відчинить свої двері для поціновувачів мистецтва на наступному тижні означає всього лише "виставка відкриється...", що й буде зафіксовано перекладачем.

Якщо, за його оцінкою, специфічний стиль, реєстр, емоційність та інші подібні параметри, що виявилися в авторському виборі виразних засобів, становили якусь цінність, тобто містили відповідну інформацію, то цей факт сам по собі може знайти відображення в перекладі, причому засоби їх передачі, які перекладач використовує, не обов'язково мають бути симетричними вихідним. Однак бувають і ситуації, коли елементи поверхневої структури оригіналу мають бути сприйняті й оброблені на поверхневому рівні ("вставні елементи"). Це відбувається в тому разі, коли увага промовця була спрямована саме на ту мовну форму, в яку він вдягнув свій зміст. Це може бути "розмова про слова" - наприклад, обговорення доречності вживання в конкретній ситуації того чи іншого терміна або виразу. Це може бути розгляд значення конкретного слова: The English word 'privacy' does not have precise equivalents in most other languages.

Нарешті, у ролі елемента, що потребує "прямої" передачі в перекладі, може виступити крилатий вислів, популярна цитата, стійкий епітет у складі власного імені тощо:

"Пряма" передача в цьому разі необов'язково передбачає переклад-підрядник або переклад-кальку. Річ просто в тім, що тут усю діяльність з осмислення вихідного виразу і добору формулювання, що його замінює, мови, що перекладає, здійснено давно і не даним перекладачем, а кимось іншим, і тепер відповідні еквіваленти зафіксовано в міжмовній і міжкультурній традиції і вони надходять у розпорядження перекладача у вигляді готових формул. Важливо зазначити, що необхідність прямого, дослівного передання тих чи інших компонентів оригіналу є окремим завданням для перекладача, яке радше ускладнює, ніж полегшує його

роботу. Ба більше, якщо протягом значного відрізка тексту більша частина смислового змісту виражається саме в наданій йому автором формі, тобто текст має властивість "художності", то такий текст узагалі не може бути адекватно передано за допомогою усного послідовного перекладу (приклад: складнощі з перекладом анекдотів, тостів тощо). З тієї ж причини погано піддаються перекладу, особливо усному, гра слів, каламбури, обігрування діалектів і акцентів та інші ораторські прийоми, безпосередньо пов'язані з поверхневою формою вихідного повідомлення. Найбільше, що може запропонувати усний перекладач, який зіткнувся з подібним явищем у тексті оригіналу, - це компенсація, тобто заміна якимось прийомом, який є доречним у мові, що перекладається, і який виробляє в міру можливості подібний ефект.

Варто згадати, що багато видів інформації, перелічених вище, можуть бути передані як вербально, так і невербально. Отже, для досягнення максимального точного розуміння (якості перекладу), необхідно звертати увагу і на невербальну поведінку учасників комунікативної ситуації. Навіть найбазовіші знання в цій галузі можуть допомогти перекладачеві краще зрозуміти ораторів, їхні мотиви.

У більшості випадків, аналіз невербальної поведінки відбувається неусвідомлено. Перекладач помічає якісь моменти, помічає їх на рівні інтуїції, проте рідко усвідомлено використовує в процесі перекладу. Та й у принципі, усвідомлена інтерпретація невербальної поведінки може виявитися необхідною лише в обмеженій кількості специфічних ситуацій спілкування (допити, свідчення свідків тощо). Однак і зайвою цю навичку назвати не можна. Поспостерігавши за учасниками до заходу, перекладач може краще "налаштуватися" на них і, отже, зняти один зі стресових чинників перед процесом перекладу.

Рекомендую додатково вивчити основи аналізу невербальної поведінки (на прикладі робіт Марка Боудена, каналу the Behaviour Panel, праць Пола Екмана тощо).

Етапи усного послідовного перекладу

Розглянемо процес опрацювання інформації в УПП докладніше. Один "такт" процесу усного послідовного перекладу з погляду зовнішнього спостерігача полягає в такому: спочатку оратор вимовляє якийсь відрізок промови, а перекладач мовчить (можливо, він щось пише в блокноті), після чого оратор переривається, а перекладач проговорює фрагмент, що має, по-перше, бути подібним до відрізка оригіналу за тривалістю і, по-друге, відповідати йому за змістом. Перший фактор (тривалість) піддається прямому спостереженню, тоді як адекватність передання в перекладі змісту може бути перевірена спостерігачем лише за непрямыми даними: відповідність сказаного перекладачем власним знанням слухача та/або здоровому глузду, внутрішня логічність тексту перекладу, співпадання змісту промови з візуальною інформацією, якщо вона використовується, тощо. Так виглядає процес послідовного перекладу для "наївного" спостерігача, тобто людини, яка не володіє мовами вихідного або підсумкового тексту в достатній мірі для прямого зіставлення оригіналу і

перекладу, а також не надто вдумується в суть складного процесу, що відбувається перед її очима. Причому, на думку такого спостерігача, перекладач працює тільки тоді, коли він говорить, а до того він просто стоїть мовчки і чекає своєї черги звернутися до аудиторії.

Який же вигляд має процес перекладу з точки зору самого перекладача? Для перекладача все починається з етапу аудіювання, тобто сприйняття на слух мови оратора. Етап аудіювання співвідноситься з роботою сенсорного регістра пам'яті. Успішність цього етапу залежить від зовнішніх умов (рівень шуму в приміщенні, наявність різного роду перешкод, відстань між промовцем і перекладачем, знаходження промовця в зоні прямої видимості, що дає можливість підкріплення звукової інформації за допомогою зорової і т. ін.), від особливостей промовця (акцент, діалектні різновиди вимови, дефекти мови, темп, манера подання тощо), від ряду внутрішніх параметрів тексту, від ряду внутрішніх параметрів тексту, від ряду внутрішніх параметрів тексту, від діалекту, від дефектів вимови, від темпу, від манера подачі і т. ін.), від низки внутрішніх параметрів тексту (зв'язність, логічність, складність обраної тематики, наявність лексики, що не перекладається, художніх прийомів тощо), а також від самого перекладача (гострота слуху, фізичний стан, ступінь втоми, рівень володіння вихідною мовою, знайомство з обговорюваною темою тощо), а також від самого перекладача (гострота слуху, фізичний стан, ступінь втоми, рівень володіння вихідною мовою, знайомство з обговорюваною темою і т.д.). На етапі сприйняття перекладач не тільки розпізнає фонему мови оригіналу - це може бути окремою проблемою, якщо, приміром, оратор виступає мовою, яка не є для нього рідною, - не тільки розрізняє в мові окремі слова (лексеми), а й сприймає всю морфологічну, синтаксичну, стилістичну та прагматичну інформацію, що міститься у вихідному тексті. Загалом можна сказати, що на цьому початковому етапі перекладач отримує всю сукупність інформації, закодованої на "поверхневому рівні" тексту оригіналу, і що відбувається це в кодах вихідної мови.

Тут потрібні деякі застереження. По-перше, за певного рівня володіння вихідною мовою сприйняття відбувається автоматично, поза свідомим контролем. Такий контроль стає потрібним тільки у випадках збою, коли перекладач, скажімо, не може звикнути до специфічного акценту промовця, не розчув частину вихідного тексту, зіткнувся з незнайомим словом, незвичним терміном, невідомим йому власним ім'ям тощо. Перемикання з автоматичного на свідомий контроль сприйняття вимагає настільки значних витрат сил і уваги, що успішне виконання завдань усіх наступних етапів перекладацького процесу може стати неможливим. По-друге, сприйняття "поверхні" кожного відрізка оригіналу протікає майже одночасно зі смисловим переробленням його змісту, і поділ цих процесів у нашому аналізі має багато в чому умовний характер.

Смислова переробка змісту вихідного тексту відбувається на наступному етапі девербалізації (або аналізу). Це ключовий етап процесу усного перекладу, в успішності якого проявляється весь професіоналізм перекладача - або

відсутність такого. Під девербалізацією ми розуміємо вивільнення смислів, укладених у поверхневих формах вихідного тексту, з їхньої мовної (вербальної) оболонки. Сприймаючи і зберігаючи в пам'яті або в записі смисловий зміст мовлення, перекладач може і повинен відволіктися від інформації про те, як саме цей зміст був виражений автором оригіналу, тобто які саме слова, вирази і синтаксичні конструкції автор для цього обрав. Спроба утримати в пам'яті поверхневі форми оригінального тексту, те саме "запам'ятати кожне слово", обертається втратою більшої частини справді потрібної інформації, адже якщо обмежений об'єм короткострокової пам'яті заповнено чимось одним, у ньому не вистачить місця для іншого.

Приймаючи на вході відрізки тексту, що надходять до нього, усний перекладач сприймає всі види інформації, закладені в тексті автором-джерелом. Він виявляє прагматичні інтенції та функціональні доміанти відрізка, що надійшов, і ухвалює принципове рішення або про його покомпонентний переклад із тим або іншим ступенем близькості до оригіналу, або про донесення мети комунікації до своєї аудиторії з використанням якихось інших лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів. Якщо ухвалено рішення про переклад із більшим чи меншим ступенем подібності до оригіналу за смисловою та формальною структурою, перекладач виділяє референти, згадані в відрізку, що надійшов, простежує предикативні, дейктичні та структурно-логічні зв'язки, що співвідносять референти один до одного, враховує видовишно-часові та модальні модифікації запропонованих автором предикацій, визначає місце реми, звертає увагу на емоційно-оцінні й реєстрові параметри, визначається з трактуванням та переданням вставних та виразних елементів тексту. Можна сказати, що на цьому етапі вся сукупність інформації відрізка тексту перетворюється на "многочлен" - суму безлічі змінних величин (видів інформації), кожна з яких супроводжується тим чи іншим коефіцієнтом (ступенем "відхилення" кожної зі змінних від нейтрального значення з урахуванням напрямку цього відхилення). Якщо на конкретному відрізку відхилення того чи іншого параметра від нейтрального "дорівнює нулю", то нульовим (нерелевантним) можна вважати значення всього параметра: наприклад, якщо текст формується автором у незмінно нейтральному реєстрі, без жодних підвищень чи понижень, то значення реєстрового параметра кожного наступного відрізка перекладач може просто ігнорувати. Саме в такому вигляді відображається в перекладацькому записі попередньо проаналізована й девербалізована інформація кожної з предикацій, що утворюють висловлювання, які, своєю чергою, складаються в надфразові єдності й сам текст (відрізок тексту).

Успішне опрацювання всієї цієї кількості інформації за кожним відрізком тексту в голові перекладача стає можливим, по-перше, завдяки рішучій відмові від фіксації в пам'яті - і на папері - поверхневих форм, у які було вбрано цю інформацію у початковому тексті, а по-друге, внаслідок того, що реально перекладачеві треба відслідковувати тільки ті параметри кожного відрізка, які змінилися порівняно з попереднім відрізком. Повторні значення одних і тих

самих параметрів у послідовних відрізках тексту сприймаються перекладачем як текстова надмірність і не потребують окремих зусиль із запам'ятовування та запису. Наприклад, раз заданий автором тексту часовий план може залишатися незмінним упродовж значної протяжності тексту (але може, звісно, у будь-який момент і змінитися, і це буде відображено в записі).

Смислова структура тексту, максимально звільнена від вербальної оболонки, втрачає зв'язок із вихідною мовою. Не належить вона ще й мові, що перекладає. Можна сказати, що результатом девербалізації має стати сукупність глибинних структур, що об'єднують референти (точніше, їхні компактні представлення), і найзагальніші відомості про предикативні, видочасні, модальні, реєстрові, емоційні, оціночні, прагматичні та подібні параметри вихідного тексту. Саме на цьому етапі максимального стиснення інформації та відокремлення її від вихідної мови - і від мови взагалі - можна з найбільшою користю для справи зафіксувати її на папері, що й робиться за допомогою перекладацького скоропису.

Оскільки більша частина елементів смислової структури є універсальною, тобто не належить будь-якій одній мові чи культурі, перекладацький скоропис широко використовує піктограми, математичні та логічні символи, умовні позначення та інші засоби, не пов'язані з конкретною мовою.

За етапом девербалізації слідує третій - етап перемикування (або трансляції, за термінологією різних авторів). Етап цей не спостерігається, не вимагає свідомих зусиль і не займає скільки-небудь помітного часу. У певному сенсі цей етап перекладацького процесу можна уявити собі у вигляді "чорної скриньки", тобто системи, устрій і функціонування якої нам невідомі, зате ми можемо спостерігати, що в неї на вході і що на виході. Зрозуміло одне: з моменту проходження цього етапу інформація перестає стискатися, а починає, навпаки, розгортатися і набувати нової плоти та крові в мові, що перекладає.

Цьому присвячений четвертий етап перекладацького процесу, етап ревербалізації (синтезу), на якому ухвалюють рішення, що вбирають усю сприйняту і збережену інформацію в синтаксичні, морфологічні, лексичні, просодичні, фонетичні та інші форми мови, яка перекладає. Для перекладача, який користувався скорописом, це етап зчитування свого запису. При цьому протікають процеси, схожі з процесами породження мовою перекладача оригінальних текстів на основі зовнішнього стимулу (опис картинки, реферат статті, виступ на задану тему тощо). Ці процеси цілком знайомі та звичні для такого досвідченого комуніканта, яким є перекладач, причому вони не мають нічого спільного з "перекладом", як він бачиться наївному спостерігачеві, тобто з прямою, дослівною, поверхневою заміною елементів вихідного тексту елементами того, хто перекладає. І що глибше і повніше було проведено девербалізацію, то меншою при ревербалізації є небезпека буквалізму і використання потворних "недоперекладів", які по-англійськи називаються *translatese*.

Завершується процес усного перекладу промовлянням кінцевого тексту. Зрозуміло, насправді ревербалізація й озвучування тексту перекладу протікають

майже одночасно, з мінімальним запізненням, але важливо зрозуміти, що ці етапи різняться суттю процесів, що відбуваються. Під час ревербалізації перекладач звертається до своєї мовної, ерудиційної та тематичної компетенції, щоб із величезного запасу парадигматично (вертикально) організованої мовної інформації обрати ті слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, інтонаційні моделі, які він використає для створення тексту перекладу. Саме на цьому етапі ухвалюються рішення щодо підшукування точних термінів та інших найменувань референтів, щодо добору для кожного випадку одного з можливих синонімів, щодо виконання правил лексичної сполучуваності мови, що перекладається, щодо застосування засобів стилістичної виразності тощо. На етапі проговорювання результат парадигматичного вибору перетворюється на лінійну синтагматичну ("горизонтальну") послідовність, яка реалізується у звучному мовленні. Для перекладача, який перекладає мовою, яка не є для нього рідною, тут на перший план виходять граматична та лексична правильність і гарна вимова; у будь-якому разі вимова перекладача не повинна ускладнювати сприйняття тексту слухачами. Завдання етапу промовляння пов'язані для перекладача з манерою подачі, володінням прийомами ораторського мистецтва, постановкою голосу, умінням триматися на сцені та перед мікрофоном.